

I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:31 (Ekim 2004)

KOPENHAG ZIRVESİ SONUÇ BİLDİRGESİ'NİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ-AVRUPA BİRLİĞİ İLİSKİLERİ İTİBARIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Kamuran REÇBER**

Özet

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında Ankara Anlaşması düzenlemeleriyle kurulan ilişkiler, Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği (AB) tarafından Türkiye'nin üye adayı olarak benimsenmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nden sonra tesis edilen gerek Katılım Ortaklığı Belgesi gerek Ulusal Programı itibarıyla üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmektedir. Ancak, bu konudaki çalışmalar veya çabalar yeterli görülmediği için 12-13.12.2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanan AB Konseyi, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararını tesis etmedi veya edemedi. Bu çalışmada, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 10, 11, 12, 18, 19 ve 20 No'lu paragraflarında yer alan düzenlemeler, Türkiye-AB ilişkileri itibarıyla hukuksal açıdan incelenmeye çalışılmaktadır

Anahtar Kelimeler : Avrupa Birliği, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Kopenhag Zirvesi, Avrupa Birliği Üyeligi ve Kıbrıs

The Evolution of Copenhagen Summit Presidency Conclusions In The Context Of
Republic of Turkey-European Union Relations

Abstract

The relationship between Turkey and European Community that was established by the Ankara Agreement's arrangements, has gained a new dimension with European Union's adoption of Turkey as a candidate member in the Helsinki Summit which held on December 1999. In the context of both Participation Partnership Document and National Program which were founded after the Helsinki Summit Presidency Conclusions, Turkey carries out her commitments. However, because of considering Turkey's efforts insufficient on this subject, the EU Council met 12-13 December 2002 in Copenhagen didn't or couldn't be able to adopt the decision of starting of Turkey's full membership negotiations. In this study, the

* Bu çalışma, 03-05.12.2003 tarihlerinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından düzenlenen 8. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

** Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı.

arrangements especially set out in the paragraphs of 10, 11, 12, 18, 19 and 20 of Copenhagen Summit Presidency Conclusions, will be examined in the context of Turkey-EU relations and from the juridicial point of view.

Keywords: European Union, Turkey-European Union Relations, Copenhagen Summit ,European Union Membership and Cyprus

GIRIS

Türkiye Cumhuriyeti-Avrupa Birliği (AB), dolayısıyla Avrupa Toplulukları [Avrupa Topluluğu (AT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)] ilişkileri, bir yandan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile 1960'li yıllarda kurulan ortaklık mevzuatı, diğer yandan da AB ile 1999 yılında kabul edilen üye adaylığı kapsamında¹ sürmektedir. Ortaklık mevzuatının kaynaklık ettiği ortaklık ilişkileri,

¹ Belirtmek gerekir ki, AB tarafından üye adaylığı sürecinde üye aday devlet veya devletlerden aranan koşullar, 21-22.06.1993 tarihlerinde AB Kopenhag Zirvesi'nde, üye devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından genel olarak benimsenmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak da nitelendirilen bu koşullar siyasi, ekonomik ve hukuki olmak üzere üç kategori şeklinde de nitelendirilmektedirler (bkz. Tugrul Arat, " Türk Ekonomi Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu Sorunu: Bugüne Kadar Alınan Yol ve Bundan Sonra Atılacak Adımlar ", Türk Ekonomi Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu Sorunu, Friedrich Ebert Stiftung Yayını, İstanbul, 2001, s. 11; Haluk Günugur, " Lüksemburg'dan Helsinki'ye... ' Uzun Kalın Bir Yol ' ", Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni, 18. Sayı, Ankara, Mart 2000, s. 3-4; " Kopenhag Kriterleri ", Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni, 18. Sayı, Ankara, Mart 2000, s. 42-44). Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde, AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na üye olacak aday devletlerin aşağıdaki kriterlere sahip olmaları gerektiği kabul edilmiştir:

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azinliklerin korunması ve saygı görmesini güven altına alan kurumların istikrara kavuşması;
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin yanı sıra, AB içindeki rekabet baskısıyla ve piyasa güçleriyle rekabet etme yeteneğinin varlığı;
- Siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarının kabulü de dahil olmak üzere, üyeliğin getireceği yükümlülükleri yerine getirmesi;
- Üye aday devlet AB'ne mali ve kurumsal yönlerden sorun çıkarmayacağına kanaat getirilmiş olması.

Üye adaylığı sürecinde, üye aday devlet Kopenhag Kriterlerini üstlenebilme kapasitesi Komisyon'un yıllık olarak üye aday devlet için hazırlayacağı Gelisme Raporu/Düzenli Raporu'nda detaylı olarak verilmektedir. Kopenhag Kriterleri, üye aday devlet tam üyelikten doğan yükümlülükleri üstlenmesi yeteneğini göstermesi açısından önemli olmaktadır. Yalnız burada belirtmek gerekir ki, üye aday devlet bütün koşulları yerine getirme kapasitesi gösterse dahi son aşamada üye aday devlet tam üye olarak kabul edilmesi hususundaki yetki hukuken (de jure) AB Kurucu Andlaşması'nın 49. Md.'sinde belirtilen usule göre son aşamada AB Bakanlar Konseyi'ne ait olmaktadır. Ancak, bu konuda Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünün alınması gerektiğini de belirtmek gerekir.

01.12.1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması (Accord d'Ankara)² ve 01.01.1973 tarihinde geçerlilik kazanan Katma Protokol düzenlemeleri çerçevesinde yürütülmektedir. Ortaklık mevzuatına istinaden tesis edilen Gümrük Birliği Kararı ise 31.12.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kirk yılı aşkın bir geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti-AT ilişkileri, daha çok ortaklık mevzuatı kapsamında yoğunlaşmış olsa da, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'ne tam üyelik hedefi bu ortaklık mevzuatından ayrı bir şekilde düşünülemez. Zira aşağıda belirteceğimiz gibi, Ankara Anlaşması'nın 28. Md.'si, ortaklık mevzuatının öngördüğü koşulların yerine getirilmesi kaydıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin tam üyeliğini de içeren düzenlemelere sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti ile AT arasında Ankara Anlaşması düzenlemeleriyle kurulan ilişkiler, yukarıda belirttiğimiz gibi, Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde AB tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin üye adayı³ olarak

Üye adayı devlet, Kopenhag Kriterleri'ne uygun olarak kendi ulusal sistemlerinde gerekli değişiklikleri yapmak durumundadır. Teorik anlamda, üye adayı devletler tarafından yapılacak uyarlamalar yeterli görülmeyebilir. Zira, Avrupa Toplulukları müktesebatına uyum konusunda yapılan çalışmaların uygulamaya da geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için de, uygulayıcıların da eğitilmesi bir anlamda uyum çalışmalarının bir parçası olarak düşünülmelidir (bkz., Arat, “ Türk Ekonomi Hukukunun...”, op. cit., s. 14).

AB tarafından üye adayı Devletten beklenen, Topluluklar müktesebatına bu Devletin uyum sağlamasıdır. Üye adayı devlet, Topluluklar müktesebatını inceleyerek, kendi idari, siyasi, hukuki vb. iç yapısını bu müktesebat ile uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Burada su hususu da belirtmekte yarar vardır: Topluluklar müktesebatına uyumun tam üye olmadan yüzde yüz gerçekleşmesi ihtimali çok düşüktür. Üye adayı devletin tam üyeliğinin kesinleşmesinden sonra, Topluluklar hukukunun öngördüğü şekilde, ilgili devletin belirli alanlarda egemenlik yetkilerinin bir kısmını Topluluklara devretmesi söz konusu olmaktadır. Bu durumda da tam üyelik gerçekleşmeden, üye adayı devletin Topluluklar müktesebatına yüzde yüz uyum sağlaması güç görülmektedir (Ibid., s. 15). Üye adayı devletin tam üye olmadan Topluluklar müktesebatına iç yapısını uyumlu kılması, kendisi açısından tam üyeliğin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacaktır.

² “ Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Ortaklık Yaratan Anlaşma ” nin (“Accord Créant une Association Entre la Turquie et la Communauté Economique Européenne ”) tam metni için bkz., <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/anlasma.htm>.

³ Konuya ilişkin olarak, üye adaylığın Avrupa Toplulukları hukukundaki yeri hakkında genel bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır. AB'nin tesis edilmesinden önce, Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşmaları'nin ilgili düzenlemelerine istinaden Topluluklara ayrı ayrı tam üyelik müracaatı yapılabilmekteydi. Bu konuda örneğin Türkiye Cumhuriyeti 14.04.1987 tarihinde her üç Topluluğa tam üyelik müracaatında bulunmuştur. AB Kurucu Anlaşması'nin tesisinden sonra ise üye devletler tarafından benimsenen üye adaylığının Topluluklar hukuku ile uyumlu olup olmadığı tartışması gündeme gelmiştir. 12-13.12.1997 tarihlerinde Lüksemburg'da toplanan AB Konseyi, tesis ettiği Zirve Sonuç Bildirgesi'nde (geniş bilgi için bkz., <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=44624&from=&LANG=1>), AB'nin dolayısıyla Toplulukların genişleme sürecinin baslatılması konusunda çeşitli kararlar almıştır.

AB Kurucu Anlaşması'nin 49. Md.'sinde benimsenen düzenlemelere uygun olarak her Avrupa devleti AB üyesi olabilir. Diğer bir ifadeyle, salt AB'ne üye olma veya olabileme söz konusu değildir. Hukuksal açıdan bakıldığında, Avrupa Toplulukları'na üye devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nin AB Konseyi çerçevesinde tesis ettikleri “ üye adaylığı

benimsenmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nden sonra tesis edilen gerek Katılım Ortaklığı Belgesi gerek Katılım Ortaklığı Belgesi'ne istinaden benimsediği Ulusal Programı itibarıyla üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak, bu konudaki çalışmalar veya çabalar yeterli görülmediği için 12-13.12.2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanan AB Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerinin baslatılması kararını tesis etmedi veya edemedi. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 10, 11, 12, 18, 19 ve 20 No'lu Prg.'leri Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendirmektedir. Bu çalışmada, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendiren kısımları hukuki açıdan analiz edilecek ve bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti ile AB arasında meydana gelen

statüsü ” veya “ üye adayı kararı ”, siyasi önem ve etkinliğine rağmen Toplulukların hukukunda doğrudan sonuç yaratıcı nitelikte değildir. Ayrıca, Toplulukların Kurucu Andlaşmaları veya asli nitelikteki mevzuatları dikkate alındığında “ üye adaylığı statüsü ”ne ilişkin herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır. Böyle olmakla birlikte, Topluluklar üyesi devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları, 12-13.12.1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yaptıkları AB Zirvesi'nde “ üye adaylığı statüsü ”nü benimsemislerdir. Tam üye olabilmek amacıyla tesis edilen “ üye adaylığı statüsü ” konusunda izlenecek prosedür, uygulama itibarıyla, üye adaylığa kabul edilen devletlere yönelik Topluluklar çerçevesinde kullanılan aracı tasarruflarla katılım ortaklığı şeklinde belirlenmiştir. AB tesis edilmeden önce, Topluluklar Kurucu Andlaşmaları'nin ilgili düzenlemelerine göre isleyen üyelik süreci, AB'nin tesisi ile birlikte AB Kurucu Andlaşması'nin 49. Md.'sinde benimsenen düzenlemelere göre işletilmeye başlanmıştır. Aslında, AB Kurucu Andlaşması'nin 49. Md.'sinde benimsenen düzenlemelerin veya diğer bir ifadeyle tam üyeliğin büyük boyutlarda sorunsuz olarak gerçekleştirilmesi gayesiyle AB Konseyi, Zirve Sonuç Bildirgelerinde tam üyeliğe ilişkin çeşitli kararlar da benimseyebilmektedir. Bu anlamda, AB Konseyi'nin 22.06.1993 tarihinde Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde kabul ettiği ve tam üyelik sürecinde “ Kopenhag Kriterleri ” olarak nitelendirilen hususlar konuya ilişkin verilebilecek en somut örnektir.

Üye adaylığı kapsamında genişlemeye ilişkin somut kararların alındığı en önemli AB Konseyi Zirvesi yukarıda belirttiğimiz Lüksemburg Zirvesi'dir. Bu Zirve Sonuç Bildirgesi'nde, genişlemenin aşamalar halinde gerçekleşeceği ve genişleme sürecinde herbir üye adayı devletin göstereceği performansın veya hazırlanma seviyesinin tam üyelik için belirli olacağı vurgulanmıştır.

Üye adaylığı sürecinde, üye adayı devletlerin tam üye olabilmelerini sağlamak ve bu anlamda üye adayı devletlerin Topluluklar müktesebati ile uyum sağlayabilecek hale gelmeleri için güçlendirilmiş bir katılım öncesi stratejinin benimsenmesi yoluna da gidilmiştir. Katılım öncesi strateji, üye adayı devletlerin AB ile ilişkilerinin temelini oluşturan Ortaklık Andlaşmalarıyla (Avrupa Andlaşmaları) tam üyelik için ortaklık rejiminin ve üyelik öncesi yardımının güçlendirilmesi ile bağlantılı olmaktadır. Bu anlamda, her üye adayı devlet için Topluluklar müktesebatinin analitik açıdan incelenmesi (otuzbir başlık altında belirtilenler) katılım öncesi strateji içerisinde ele alınması da kabul edilmiştir. Katılım öncesi strateji kapsamında, tam üye olmak gayesiyle oluşturulan ortaklık (partenariat), tek bir çerçevede üye adayı devletlere yönelik tüm yardım çeşitlerini harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Tek çerçevede, her üye adayı devlet için kapsamlı bir şekilde bir yandan Topluluklar müktesebati düzeyinde izlenecek öncelikleri diğer yandan özellikle PHARE programı olmak üzere mali imkanları yeniden bir araya toplama amaçlanmaktadır. Bu kapsamda mali destek, üye adayı devletlerin gösterdikleri gelişmeye ve özellikle hukuki yapılarını Topluluklar müktesebati ile uyumlaştırma programındaki performanslarına bağlı olmaktadır (bkz., Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 13-15 No'lu Prg.'leri.).

gelismeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB kriterlerine uyum sorunlari ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tercihleri de degerlendirmeye alınacaktır. Bu degerlendirmeleri yapmadan önce, Türkiye Cumhuriyeti-AT ve Türkiye Cumhuriyeti-AB iliskileri hakkında kisaca bilgi vermek uygun olacaktır.

1.Türkiye Cumhuriyeti-AT Ortaklik Iliskileri

Türkiye Cumhuriyeti 31.07.1959 tarihinde, AET (AT) Kurucu Andlasmasi'nin 238. Md.'sine istinaden bir ortaklik anlasmasi yapmak gayesiyle, Topluluk Konseyi'ne müracaat etmistir⁴. Türkiye Cumhuriyeti ile AET arasında bir ortaklik yaratan Ankara Anlasmasi'na kadar taraflar arasında yapilan müzakereler üç evreden olusmaktadır. Taraflar arasında 28.09.1959 tarihinde baslayan ve yaklasik dört yıl süren müzakereler⁵, Türkiye Cumhuriyeti ile AET arasında ortaklik yaratan Ankara Anlasmasi'nin 25.06.1963 tarihinde parafe edilmesi ve 12.09.1963 tarihinde ise bu Anlasma'nin imzalanmasi ile sona ermistir⁶. Ankara Anlasmasi, taraflarin iç hukuklariinin öngördüğü prosedüre göre onaylandıktan sonra, 01.12.1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlasmasi'nin 2. Md.'si, Türkiye Cumhuriyeti ile AET arasındaki iliskileri; bu iliskilerin kazanacağı boyutu ve genel anlamda taraflarin hedeflerini belirlemede gerekli düzenlemeleri içermektedir. Isbu maddenin 1. Prg.'ında taraflarin amacı, ekonomik ve ticari iliskileri karşilikli olarak sürekli ve dengeli bir biçimde gelistirmesini ve bunun için de Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin hızlı kalkinmasını ve Türk halkinin istihdam seviyesi ile hayat şartlariinin yükseltilmesini saglama seklinde tanımlanirken, aynı maddenin 2. Prg.'ında ise Topluluk ile Türkiye Cumhuriyeti arasında zaman itibariyle bir Gümrük Birliği'nin tesis edilmesi öngörülmektedir.

⁴ Bkz., Orhan Oguz, Ortak Pazar (Avrupa Ekonomik Toplulugu), Eskisehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayinlari, Yayin No: 37-13, Istanbul, 1966, s. 166.

⁵ Müzakerelere ilişkin geniş bilgi için bkz., Haluk Günugur, " Aspect Historique des Rapports entre la Turquie et la CEE ", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayi: 1-2, Yil: 1987, s. 59-63.

⁶ Ankara Anlasmasi'nin özellikleri konusunda bkz., Tugrul Arat, " Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları", Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasi İnsan Kaynaklari Genel Müdürlüğü Yayinlari, Ankara, 1998, s. 76-78. Diğer yandan belirtmek gerekir ki, Ankara Anlasmasi'nin 26. Md.'si, anlasma düzenlemelerinin AKÇT'nun yetki alanina giren maddelere uygulanamayacağını düzenlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile AKÇT arasında akdedilen " AKÇT Yetki Alanina Giren Maddelerle İlgili Anlasma " 23.11.1970 tarihinde imzalanmış ve 01.01.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Anlasma'nin tam metni için bkz., Ankara Anlasmasi ve Katma Protokol, Cilt 2, Devlet Planlama Teskilati Yayini, Ankara, 1993, s. 145-152). Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti ile AKÇT arasında bu türden bir baska Anlasma da Gümrük Birliği Kararı'nin yürürlüğe girmesinden sonra, 25.07.1996 tarihinde yapılmış ve Anlasma 01.08.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Anlasma'nin tam metni ve geniş bilgi için bkz., <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/akctweb/giris.htm> ;<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/akctweb/metin.htm>).

Türkiye Cumhuriyeti ile AET arasındaki ilişkiler, Ankara Anlaşması kapsamında üç döneme ayrılmaktadır⁷. Ortaklık mevzuatının öngördüğü bu dönemlerde, taraflar çeşitli haklar edinmiş ve yükümlülükler üstlenmiştir. Bunlar, hazırlık, geçiş ve son dönemlerdir.

Hazırlık döneminde tâbi olunacak düzenlemeler, Ankara Anlaşması'nın 3. Md.'sinde yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti hazırlık döneminde, aşağıda belirteceğimiz gibi geçiş ve son dönemdeki yükümlülüklerini yerine getirebilmek için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirmeyi gaye edinmiştir.

Hazırlık dönemi itibarıyla, AET tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne mali yardımlar yapılmış ve tarıma dayalı kolaylıklar sağlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, 1967 yılında geçiş döneminin koşullarını belirlemeye hazır olduğunu bildirmiştir. Bu doğrultuda, Topluluk uzmanlar heyetinin Türkiye Cumhuriyeti'ne gelmesi ve Türk ekonomisinin AET itibarıyla bir değerlendirilmesinin yapılması sağlanmış ve hazırlanan rapor doğrultusunda geçiş dönemi için görüşmeler başlatılmıştır. Görüşmeler bir buçuk yıl sürmüş ve tarafların karşılıklı yükümlülükleri bağlamında daha çok Gümrük Birliği esasına dayalı Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nın 4. Md.'si ve Geçici Protokol'ün 1. Md.'sine istinaden 23.11.1970 tarihinde Brüksel'de imzalanmış ve taraflarca onaylandıktan sonra 01.01.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Katma Protokol'ün onay işlemlerinin gecikeceği düşünülerek, taraflar arasında yükümlülüklerin işletilebilmesi için 1970-1973 arasında bir Ara Protokol yürürlüğe sokulmuştur⁸. Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçasıdır⁹.

Geçiş dönemi, tarafların birlikte öngörecekları istisnalar saklı kalmak kaydıyla, on iki yıl olarak benimsenmiştir¹⁰. Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1973 yılı baz alındığında, aslında 1985 yılında Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi gerekirdi. Ancak, bir takım istisnai ürünler nedeniyle, ortaklık mevzuatının öngördüğü düzenlemelere uygun olarak bu süre yirmi iki yıla uzatılmıştır.

Ankara Anlaşması'nın 5. Md.'si, son dönemin Gümrük Birliği'ne dayandığını ve tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesi gerektiğini düzenlemektedir. İşbu maddede son dönemin bitimine ilişkin bir süre tespit edilmemiştir. Aslında, Ankara Anlaşması, kendisini sona erdirmeye ilişkin düzenlemelere açıkça yer vermemiştir. Uluslararası hukukta, uluslararası anlaşmaların/anlaşmaların sona ermesi/erdirilmesi konusuna ilişkin

⁷ Bkz., Ankara Anlaşması'nın 2. Md.'sinin 2. Prg.'i.

⁸ Ara Protokol (geçici Anlaşma) 21.07.1971 tarihinde imzalanmış ve 01.09.1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁹ Bkz., Katma Protokol'ün 62. Md.'si.

¹⁰ Bkz., Ankara Anlaşması'nın 4. Md.'sinin 2. Prg.'i ve Katma Protokol'ün 61. Md.'si. Ayrıca bkz., Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri, Devlet Planlama Teskilatı-Avrupa Topluluğu İle İlişkiler Başkanlığı Yayınları, Yayın No: DPT: 2230-AETB: 23, Ankara, Eylül 1990, s. 6.

öngörülen yöntemler¹¹ dışında, Ankara Anlaşması'nın sona ermesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'ne, dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na üye olmasıyla da mümkündür¹². Öyle ki, Ankara Anlaşması, Türkiye Cumhuriyeti ile AET arasında ortaklık yaratan bir Anlaşma olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin yükümlülüklerini yerine getirmesi halinde, AT'na tam üye olabileceğine ilişkin düzenlemeleri de içermektedir¹³.

Bu konuda, Ankara Anlaşması'nın 28. Md.'si¹⁴ oldukça açık bir düzenleme içermektedir. Bu maddedeki, “ Anlaşmanın işleyisi, Topluluğu kuran Andlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanagını incelerler ” düzenlemesi son derece önemlidir. Bu düzenlemeyi, sadece tarafların bir iyi niyet bildirimini olarak değerlendirmemek gerekir. Bu düzenleme, aynı zamanda taraflara yeri ve zamanı geldiğinde ve koşullar olustugunda bir yükümlülük de getirmektedir. Bu yükümlülük, Türkiye Cumhuriyeti'nin AET'na tam üye olmasının sağlanması ile ilgilidir.

2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları'na Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye Cumhuriyeti 14.04.1987 tarihinde, Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak amacıyla, Konsey'e tam üyelik müracaatını yapmıştır. Tam üyelik müracaatı, AT Kurucu Andlaşması'nın 237. Md.'si, AAET Kurucu Andlaşması'nın 205. Md.'si ve AKÇT Kurucu Andlaşması'nın 98. Md.'sinde benimsenen kural ve şartlar kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerden anlaşıldığı gibi, tam üyelik müracaatı her üç Topluluğa ayrı ayrı yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yapmış olduğu bu müracaat, ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, o dönem itibarıyla yürürlükte bulunan Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nın öngördüğü usule göre, Türkiye Cumhuriyeti bir Avrupalı devlet olarak, ortaklık ilişkisinden bağımsız bir şekilde böyle bir müracaatı yapmıştır¹⁵.

¹¹ Bkz., Kamuran Reçber, “ Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu ”, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2001, s. 184-194.

¹² Bkz., Tugrul Arat, “ Topluluk Karar Alma Mekanizması Çerçevesinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Sergilediği Özellikler, İhtilafların Çözümü ve ATAD-Gümrük Birliği İlişkisi ”, Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği, Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Subesi, Seminer: 7-8 Ekim 1995, Esbank Yayınları, Yayın No: 6, İstanbul, Mart 1996, s. 96-97.

¹³ Bkz., Haluk Günugur, “ Türkiye-AB İlişkileri Tarihiçesi ”, Avrupa Birliği El Kitabı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995, s. 180.

¹⁴ Aslında, Ankara Anlaşması'nın özellikle 2., 3., 4. ve 5. Md.'leri birlikte düşünüldüğünde (elbette diğer maddelerin de değerlendirilmeye alınması gerekmektedir), bunlardan 2. Md.'nin 2. Prg.'i, Türkiye Cumhuriyeti'nin AT (eski adıyla AET) tam üyeliğine hazırlamanın normatif kaynağını oluşturmaktadır (Mehmet Genç, “ Avrupa Topluluklarına Tam Üyeligimiz Halinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu ”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 1-2, Mart-Kasım 1990, s. 83).

¹⁵ Bkz., Arat, “ Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları ”, op. cit., s. 84.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları'na tam üyelik müracaati, Konsey tarafından değerlendirilmiş ve müracaat incelenmek üzere 27.04.1987 tarihinde Komisyon'a iletilmiştir¹⁶. Komisyon, tüm dairelerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin Topluluklara katılmasının sonuçlarını ve etkilerini değerlendirmek gayesiyle gereken bütün bilgi ve belgeleri toplama talimatını vermiş ve elde edilen sonuçları, 20.12.1989 tarihli görüşünde (AVİS) açıklamıştır. Bu görüşe ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin yapısı ve gelişmesi konusunda bir de rapor benimsenmiştir. Söz konusu rapordan ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasi durumun değerlendirilmesinden çıkarılan sonuçlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Topluluklara katılma müracaati hakkındaki görüşün temelini teşkil etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tam üyelik müracaatına ilişkin Komisyon görüşünde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak için henüz hazır olmadığı vurgulanmıştır¹⁷.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları'na yaptığı tam üyelik müracaatının üzerinden yıllar geçmesine rağmen, bu müracaata Konsey tarafından açık bir cevap verilmemiştir¹⁸. Yukarıda belirttiğimiz Komisyon görüşü (değerlendirmeler içermektedir) bağlayıcı olmamakla birlikte, aslında üstü örtülü bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin müracaatının Topluluklar itibarıyla reddi şeklinde de yorumlanabilir. Komisyon'un bu görüşünün, Konsey tarafından 1990 yılının başlarında benimsenmesi de bu yorumu pekiştirir niteliktedir. Ancak, aşağıda belirteceğimiz gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'ne üye aday olarak kabul edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları ile olan ilişkisine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Böyle olmakla birlikte, AB'ne dolayısıyla Topluluklara tam üye olmak gayesiyle müracaat eden devletler, müracaat tarihlerinden sonra Türkiye Cumhuriyeti kadar bekleme aşamasına girmemişlerdir. Bu durum da, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB/AT itibarıyla tam üyelik koşullarını yerine getiremediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

3. Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'ne Üye Adaylığı

Lüksemburg Zirvesi'nde, AB, Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlayabilme olanakları itibarıyla iki aşama içerisinde genişlemeyi planlamış¹⁹, ancak Türkiye

¹⁶ AT'na tam üyelik başvurusu ve izlenecek prosedür hakkında bkz., Haluk Kabaalioglu, " Türkiye ve AET'ye Tam Üyelik: Başvuru ve Öngörülen Prosedür ", Türkiye ve AET'ye Tam Üyelik, AISEC Bursa Subesi Tarafından 26.02.1987 Tarihinde Düzenlenen Panel, Bursa, 1987, s. 16-18.

¹⁷ Bkz., İlhan Tekeli/Selim Ilkin, Türkiye ve Avrupa Birliği III-Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 159-162. 20.12.1989 tarihli Komisyon Görüşü'nün tüm metni için bkz., Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Temel Belgeler, Profil 2002, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2002, s. 69-72.

¹⁸ Bkz., Günugur, " Türkiye-AB İlişkileri...", op. cit., s. 185.

¹⁹ İlk aşamaya, Kopenhag Kriterleri'ne en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu öngörülen Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi, bkz., bu çalışmanın 25 No'lu dipnotu), Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, ikinci aşamaya ise adı geçen kriterlere uyum konusunda daha fazla güçlüklerle sahip olacakları düşünülen Slovakya, Litvanya, Bulgaristan ve Romanya dahil edilmişlerdir. Bu devletlerden, Çek Cumhuriyeti, Estonya,

Cumhuriyeti bu genişleme politikasının dışında tutulmuştur. Bu zirvede benimsenen karara Türkiye Cumhuriyeti tepki göstermiştir²⁰. 12.03.1998 tarihinde yapılan Avrupa Konferansı'na Türkiye Cumhuriyeti, AB Dönem Başkanlığı'ni yürüten İngiltere tarafından davet edilmiş, fakat Türkiye Cumhuriyeti, bu konferansa Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karara kendisi açısından yeterli bir içerik kazandırılması halinde katılacağını bildirmiştir. Diğer yandan, 15-16.06.1998 tarihlerinde yapılan Cardiff Zirvesi'nde kabul edilen sonuç bildirisinde ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin AB'nin genişleme sürecindeki konumuna ilişkin “ üyelik için ehil ” tümcesi yerine “ üye adayı ” terimi benimsenmiş, ancak bu durum da Türkiye Cumhuriyeti açısından pek tatminkar bulunmamıştır²¹.

Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile 31.03.1998 tarihinde, Malta, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile ise 15.02.2000 tarihinde tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Tam üyeliğe ilişkin müzakereler üye devletler ve her üye adayı devlet arasındaki ikili katılım konferanslarıyla sürdürülmektedir. Estonya, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile müzakerelerin ilk turu 10.11.1998 tarihinde yapılmıştır. Diğer üye adayı devletlerle (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya) ise müzakerelerin ilk turu 14.06.2000 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Müzakereler, müktesebatin tüm alanlarını içeren otuz bir başlık kapsamında üye devletler ile her üye adayı devlet arasında iki taraflı katılım konferanslarıyla sürdürülmektedir. Müzakerelere daha geç aşamada başlayan üye adayı devletlere, diğer üye adayı devletlerle aynı konuma gelebilmeleri için yetisme fırsatı da tanınmaktadır (bu konuda geniş bilgi için bkz., üye adayı devletlerin katılım yönünde kaydettiği ilerlemeye ilişkin raporlar-karma belge/ genişleme stratejisi belgesi 1999-2000, <http://www.deltur.cec.eu.int/karmabelge99.rtf>; <http://www.deltur.cec.eu.int/genislemestrtejisi2000tr.rtf>. Ayrıca, üye adayı devletlerin durumlarına ilişkin bkz., <http://europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>; Parlement européen, La Démocratie et le Respect des Droits de l'Homme dans le Processus d'Elargissement de l'Union européenne, Fiche Thématique No 20, Luxembourg, le 1er avril 1998, s. 1-12; <http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf>).

²⁰ Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, 14.12.1998 tarihinde yaptığı basın toplantısında, başvuran diğer devletlere kıyasla Türkiye Cumhuriyeti'ne ayrımcı bir muamele yapıldığını belirterek, “ AB'nin, bu yaklaşım ve zihniyetini değiştirmedigi müddetçe Türkiye-AB ilişkilerinin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesinin beklenemeyeceğini ” vurgulamıştır (bkz., <http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html>). Diğer yandan, Komisyon, 03.04.1998 tarihinde “ Türkiye İçin Avrupa Stratejisi ” başlıklı bir görüş benimsemiştir. Bu Görüş'te, endüstriyel işbirliği ve yatırım, tarım, hizmetler, makro ekonomik diyalog, telekomünikasyon ve bilgi toplumu, bilim ve teknolojik araştırma alanında işbirliği, kurumsal işbirliği ve politik diyalog, insan hakları ve insani konular alanında işbirliği vb. alanlar konu edinilmiştir (geniş bilgi için bkz., <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/stratrr.rtf>).

²¹ Parlement européen, La Turquie et les Relations avec l'Union européenne, Fiche Thématique No 7, Luxembourg, le 10 février 2000, s. 17-18. Komisyon, 1998 yılında kabul ettiği “ Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin 1998 Düzenli Raporu ”nda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kimi eksikliklerine değinmiştir: Örneğin; bu Rapor'da insan hakları ihlallerine karşı önlem almada yetersiz kalındığı, ordunun Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla siyasi yaşamda etkin rol oynadığı, bölgeler arasında ekonomik ilerleme açısından farklılıklar olduğu vurgulanmıştır (bkz., http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html).

Cardiff Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik olusan olumlu atmosfer²², Lüksemburg Zirvesi'nde tesis edilen ve Türkiye Cumhuriyeti açısından ayrimci bir uygulama olarak kabul edilebilecek haksiz sonucu ortadan kaldirmamistir. Ancak, AB'nin 11.12.1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi²³ gereginde Türkiye Cumhuriyeti'nin üye adayı olarak kabul edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti açısından Lüksemburg Zirvesi'ndeki olumsuzluğu giderici nitelikte olmuştur.

4. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye Cumhuriyeti-AB İlişkilerine Etkisi

12-13.12.2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanan AB Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti'ni doğrudan ilgilendiren önemli hususlar tespit etmiştir. Kopenhag toplantısında, gerek ortaklık mevzuatı gerek üye adaylığı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerinin baslatılması konusunda ise bir karar tesis edilememiştir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti tarafından üye adaylığı kapsamında Katılım Ortaklığı Belgesi'nde benimsenen yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartına bağlanmıştır. Bu konudaki değerlendirme, 2004 yılı sonu itibarıyla AB Konseyi tarafından yapılacaktır.

4.1. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10, 11 ve 12 No'lu Paragraflarının Değerlendirilmesi

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10, 11 ve 12 No'lu Prg.'leri Kıbrıs sorununa veya Kıbrıs'ın AB tam üyeliğine iliskindir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin “ Kıbrıs ”²⁴ başlığı altında yer alan 10 No'lu Prg.'i, AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları tarafından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi muhatap alınarak Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınmasına iliskin değerlendirmeleri içermektedir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Prg.'inde, AB, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi muhatap alınarak Kıbrıs ile katılım müzakerelerinin tamamlanması ile

²² Komisyon, 13.10.1999 tarihinde benimsediği “ Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin 1999 Düzenli Raporu ”nda, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kopenhag siyasi kriterlerini hâlâ karşılamadığını ve bu anlamda insan hakları konusunda ciddi eksikliklerinin olduğunu, yargı bağımsızlığının tam olarak sağlanmadığını vurgulamıştır. İsbu Raporla, ayrıca Kopenhag ekonomik kriterlerine yönelik Türkiye Cumhuriyeti'nin olumlu bir seyir içerisinde olduğu ve bu çerçevede özelleştirmeye devam edilmesi ve KOBİ'lerin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (bu Rapor'a iliskin detaylı bilgi için bkz., http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor99.html). Diğer yandan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve diğer üye adayı devletlerin son dönem temel ekonomik göstergelerinin karşılaştırmalı hali için bkz., (Türkiye Cumhuriyeti Basbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Bülteni, Sayı 1, Ankara, Ekim 2001: <http://www.abgs.gov.tr/>).

²³ Bkz., Kamuran Reçber, “ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açıdan Bir Bakış ”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 56-4, Ekim-Aralık 2001, s. 141-162.

²⁴ Helsinki ve Kopenhag Zirveleri Sonuç Bildirgeleri'nde Kıbrıs Cumhuriyeti yerine “ Kıbrıs ” terimi kullanılmıştır. Bizde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin varlığını yadsımaya neden olabilecek “ Kıbrıs Cumhuriyeti ” terimini değil, “ Kıbrıs ” terimini kullanmayı tercih ediyoruz.

birlikte, Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin) AB'ne yeni bir üye devlet olarak kabul edileceğini benimsemektedir. Böyle olmakla birlikte, birleşik bir Kıbrıs'ın veya sorunun çözümlenmiş haliyle bir Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak katılmasının, AB tarafından tercih edildiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda, AB Konseyi, BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde, Kıbrıs sorununun 28.03.2003 tarihine kadar taraflar arasında yapılacak kapsamlı görüşmeler çerçevesinde çözümlenmesinin gerektiğini belirtmektedir. Sorunun çözümüne yönelik taraflar arasındaki görüşmelerin somut bir sonuç çıkarabilecek şekilde kararlilikla sürdürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Prg.'inin düzenlemelerini, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'inin (a) bendindeki düzenlemelerle birlikte değerlendirmek gerekir. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'inin (a) bendinde, AB Konseyi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm getirmeyi amaçlayan görüşmelerin Türk ve Rum Kesimi arasında 03.12.1999 tarihinde New York'da başlamasından dolayı memnuniyetini dile getirmiş ve bu sürecin olumlu bir şekilde sonuçlanması için çaba gösteren BM Genel Sekreteri'ne olan desteğini vurgulamıştır. İsbu paragrafın (b) bendinde ise, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ne katılımını kolaylaştıracağını ve Kıbrıs ile katılım görüşmelerinin sonuçlanmasına kadar herhangi bir çözümün bulunamaması halinde, katılıma ilişkin, bu sorununun çözüme bağlanmasının bir ön koşul olarak Konsey kararında etkileyici olamayacağı belirtilmektedir. Yine paragrafın son cümlesinde, Konsey'in, karar almak için, yararlı ve yerinde olabilecek tüm öğeleri göz önünde bulunduracağı dile getirmektedir.

Gerek Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'inin (a) bendinde geçen “ kapsamlı bir çözüm ” kavramı²⁵ gerek Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Prg.'inde yer alan “ tekrar birleşmiş bir Kıbrıs-une Chypre réunifiée ” terimi genel ve soyuttur. Diğer bir ifadeyle bu kavramlar açıklıktan yoksundur. Kıbrıs sorununa ilişkin olarak tarafların her konuda uzlaşmış olmaları “ kapsamlı bir çözüm ” olarak düşünülmelidir. Ayrıca, Kıbrıs'ta federal, konfederal veya üniter bir devlet yapısı “tekrar birleşmiş bir Kıbrıs ” için geçerli olabilir. Bu konuda, tarafların tutumları veya tezleri süphesiz yönlendirici ve belirleyici olacaktır.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara eş zamanlı olarak 11.11.2002 tarihinde sunduğu “ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli ” adlı çalışması²⁶, Kıbrıs sorunun çözümü için bir fırsat olarak değerlendirilmiş, ancak yapılan müzakereler sonucunda 2003 yılının sonu itibarıyla somut bir sonuca ulaşamamıştır.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'i ve Kopenhag Zirvesi Sonuç Bldirgesi'nin 10 No'lu Prg.'i kapsamında düşünülecek olursa, Kıbrıs sorunu

²⁵ Bu konuda bkz., Haluk Günugur, Türkiye-AB İlişkileri Son Gelişeler El Kitabı, İzmir Ticaret Odası ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayını, İzmir, 2002, s. 26.

²⁶ Bu konuda bkz., http://www.kibris.gen.tr/turkce/annanplani/BM_Planı_Tam_Metni.doc.

çözülmeden, Kıbrıs adına Kıbrıs Rum Kesimi ile 31.12.1998 tarihinde baslatılan tam üyelik müzakereleri sonuçlandırılmis ve akabinde 16.04.2003 tarihinde Katılım Andlaşması imzalamıştır. Bu Andlaşma' üye devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylanmış ve 01.05.2004 tarihinde²⁷ ise yürürlüğe sokulması benimsenmiştir.

Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin tutumu ve Kıbrıs'a ilişkin görüşmelerde ortaya çıkabilecek sonuçlar²⁸ Kıbrıs Rum Kesimi'nin tam üyeliği konusunda yine de değerlendirmeye alınabilir²⁹. Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs adına Kıbrıs Rum Kesimi ile AB'nin tam üyelik görüşmelerini baslatmasına³⁰ itiraz etmiştir. Kıbrıs'ın kişiliğinin salt Rum Kesimi tarafından temsil edilemeyeceği, zira, üstü örtülü de olsa Kıbrıs'ın kuzeyinde hukukun öngördüğü coğrafi, demografik ve kamu otoritesi unsurlarına bütünüyle sahip olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) varlığı, Kıbrıs'ın kişiliğinin temsilinde sadece Rum Kesimi'nin temsil yeteneğine sahip olmadığını göstermektedir.

Diğer yandan, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu hukuki unsurlarından olan Zürih ve Londra Andlaşmaları'na dayanarak Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın garantör devletler olarak, üye olmadıkları uluslararası örgütlere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olabilmesi için Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın olumlu irade bildiriminde bulunmaları gerekmektedir (1959 Zürih ve Londra Andlaşmaları'nın 8. Md.'si, 1960 Garantü Andlaşması'nın 1 ve 2. Md.'leri, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 50.1 (a) Md.'si)³¹. Ancak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesisini sağlayan

²⁷ Bu konuda bkz., Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 7-9 No'lu Prg.'leri.

²⁸ Kıbrıs sorununa ilişkin iki Toplum arasında sürdürülen görüşmelerdeki son gelişmeler için bkz., (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/18.htm>).

²⁹ Günugur, " Türkiye ile AB Arasında Artık Uzun ve Kalın..", op. cit., s. 9. Ayrıca, Komisyon, 2000 yılında kabul ettiği, " Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu "nda, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir garantör devlet olarak, Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı bir çözüm bulunması için her türlü çabayı göstermesi gerektiği belirtilmiştir (ayrıntili bilgi için bkz., <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>).

³⁰ Louis Le Pensec, La Candidature de Chypre à L'Union européenne, Sénat, Rapport d'Information, No 342, Paris, 2001, s. 6.

³¹ -1959 Londra ve Zürih Andlaşmaları :

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı;

Md. 8: " Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılımı veya Ek I'de tanımlanan savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa veya karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır ".

-1960 Garantü Andlaşması :

Md. 1: " (Kıbrıs Cumhuriyeti) her ne şekilde olursa olsun herhangi bir Devletle kısmen veya bütün olarak siyasi veya ekonomik bir birliğe girmemeyi taahhüt eder ".

Md. 2: " Benzer şekilde, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye de kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir Devletle birleşmesini veya Ada'nın bölünmesini sağlamayı amaçlayan bütün faaliyetleri yasaklamayı taahhüt ederler ".

-1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası :

Md. 50.1 (a) :

andlasmaların fiilen uygulanmayışı veya uygulanamaması nedeniyle işbu olumlu irade bildirimının alınması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, sorun çözümlenmeden Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması, sorunun AB sürecine yansıtılmasına neden olabilecektir. Ancak, sorun mevcut haliyle süreklilik arz ederken, Kıbrıs Rum Kesimi'nin muhatap alınarak³², Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması durumunda, 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi sonrası, Türkiye Cumhuriyeti'nin deklare ettiği, “ KKTC ile bütünleşmeye gitme ” politikası³³ ve bu anlamda Ağustos 2003 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin KKTC ile bir Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması'nı³⁴ akdetmesi stratejik olarak uygulanabilir gözükürken, bu politikanın uygulanması halinde, AB, BM ve Amerika Birleşik Devletleri ile doğabilecek olumsuz ilişkilerin de Türkiye Cumhuriyeti tarafından değerlendirilmeye alınması gerekmektedir. Örneğin, AB, Türkiye Cumhuriyeti'nin üye adaylığı sürecinde yapılması gereken işlemlerin tesisini geciktirebilir veya üye adaylığı askıya alma yoluna gidebilir³⁵.

Kıbrıs'ın AB'ne sorunsuz bir şekilde tam üye olarak alınması, sorunun Türk ve Rum Kesimleri arasında varılacak bir uzlaşmayla çözümlenmesine bağlı bulunmaktadır. AB'nin, Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerini sürdürmesi ve bu görüşmelerin sonucunda da 16.04.2003 tarihinde Katılım Anlaşması imzalaması, sonuç olarak AB'nin, sarıh olarak Kıbrıs Rum Kesimi tarafından Kıbrıs adına egemenlik yetkilerinin kullanılmasını kabul ettiği anlamına gelmektedir. Bu anlamda, AB, KKTC'ni tanımamakta ve Ada'nın bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve birliğini Kıbrıs Rum Kesimi itibarıyla savunmaktadır. Oysa, Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC açısından, KKTC'nin varlığı nedeniyle, AB, sürdürülen görüşmelerde, Kıbrıs adına yetki kullanmada Türk Kesimi'nin, dolayısıyla, KKTC'nin hukuki varlığının da dikkate alınması gerekmektedir. Ancak, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde veya diğer

“ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılımı veya savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa ve karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır ”. Bu konuda bkz., (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/01.htm>).

Ayrıca, konuya ilişkin destekleyici mahiyette BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen şu örnek kararları da dikkate almak uygun olacaktır:

- 12.03.1990 tarihli 649 sayılı kararın 1 No'lu Prg.'i;
- 11.10.1991 tarihli 716 sayılı kararın 3 No'lu Prg.'i;
- 10.04.1992 tarihli 750 sayılı kararın 2 No'lu Prg.'i;
- 26.08.1992 tarihli 774 sayılı kararın 2 No'lu Prg.'i;
- 29.07.1994 tarihli 939 sayılı kararın 2 No'lu Prg.'i.

³² Jean-Bernard Raimond, le nouvel élan du processus d'élargissement après Nice, Assemblée Nationale, Rapport d'Information, No 3103, Paris, 2001, s. 66.

³³ Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 20.01.1997 tarihli Ortak Deklarasyonu için bkz., <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/02.htm>.

³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti arasında bir Ortaklık Konseyi kurulmasına ilişkin Anlaşma'nın tüm metni için bkz., <http://www.kibris.gen.tr/turkce/belgeler/ortaklik.html>.

³⁵ Bkz., Reçber, “ Türkiye'nin... ”, op. cit., s. 151.

resmi dokümanlarda, KKTC kavramı hiç kullanılmamaktadır. Ayrıca, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı önünde görülen davalarda da KKTC tanınmamaktadır³⁶.

Türkiye Cumhuriyeti itibarıyla, Zürih ve Londra Andlaşmaları'nın hukuksal kaynak oluşturduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu nitelikteki düzenlemelerinin geçerliliği savunulacaksa, KKTC'nin Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşme politikasının uygulanmasında, 1960 Garanti Andlaşması'nın 2. Md.'sinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından dikkatten kaçırılmaması gerekmektedir. Zira, işbu madde gereğince, garantör devletler (İngiltere, Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan), “ (...) doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir Devletle birleşmesini (...) amaçlayan bütün faaliyetleri yasaklamayı taahhüt ” etmektedirler. Ancak, salt Kıbrıs Rum Kesimi muhatap alınarak Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması durumu da, Londra ve Zürih Andlaşmaları'nın 8. Md.'sinin, Garanti Andlaşması'nın 1. Md.'sinin ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 50.1 (a) Md.'sinin ihlali anlamına gelmektedir. Zira, bahsi geçen Andlaşmalardaki amir düzenlemeler, AB tarafından Kıbrıs adına muhatap alınan Kıbrıs Rum Kesimi'nce köklü bir şekilde ihlal edilmiş, Türk Kesimi'nin (KKTC) ve garantör devletlerin hakları hiçe sayılmıştır. Kıbrıs'ın AB'ne, dolayısıyla AT'na tam üye olarak alınması sürecinde katılım Andlaşması 16.04.2003 tarihinde imzalanmıştır³⁷. Bu Andlaşmanın, üye devletler ile birlikte Kıbrıs tarafından da ulusal hukukta benimsenen yöntemlerle onanması gerekliliği düşünüldüğünde, Kıbrıs adına bu onaylama işlemi Kıbrıs Rum Kesimi tarafından yapılacaktır. Bu durumda, yukarıda atıfta bulunduğumuz düzenlemelerin gerek Kıbrıs Rum Kesimi gerek AB tarafından dikkate alınmadığı veya alınmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Prg.'inin ikinci cümlesinde, AB Konseyi'nin, BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde, tarafların Kıbrıs sorununun çözümlenmesine yönelik 28.02.2003 tarihine kadar bir uzlaşmaya varmaları konusunda kararlılıkla müzakerelere devam etmelerini arzulamıştır. Ancak, yaklaşık kırk yıldır çözümlenemeyen bu sorunun bu denli kısa bir süre içerisinde çözüme kavuşturulmasının güçlüğü göz ardı edilmmiştir. Nitekim, bu tarihe kadar bir çözüme ulaşılamadığı gibi 2003 yılı sonbahar aylarına kadar da soruna yönelik bir uzlaşma taraflar arasında sağlanamamıştır. Aslında, burada 28.02.2003 tarihini de sorgulamak gerekir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Kıbrıs sorununun çözümlenmesi konusunda taraflara böyle belirli bir tarihin verilmesi kanımızca çok anlamlı değildir. Bu tarih, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın “ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli ” adlı çalışmasının (raporunun) giriş kısmının 1. Md.'sinde de yer almaktadır.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 11 No'lu Prg.'ini, 10 No'lu Prg. ile birlikte değerlendirmek gerekir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 11 No'lu Prg.'i de Kıbrıs sorununa iliskindir. Bu paragrafta, AB, Kıbrıs sorununun AB'nin temel kuruluş ilkelerine uygun olarak çözümlenmesini ve işbu çözüm koşullarının

³⁶ Örneğin bkz., Recueil de la CJCE, “ The Queen contre Minister of Agriculture, Fisheries and Food ex parte: S.P.Anastasiou (Pissouri) Ltd. e.a. ”, Aff. C 432-/92, 1994, s. I-3087.

³⁷ Bu konuda bkz., Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 6 No'lu Prg.'i.

AB dolayisiyla Topluluklar ile yapılacak Katilim Andlasmasi'nda yer almasini arzulamaktadır. Kibris sorununun çözümlenmesi halinde, Komisyon'un önerileri temelinde, AB Bakanlar Konseyi, Kibris Türk Kesimi'nin de durumunu göz önünde bulundurarak Kibris'in (yani Kuzey Kibris Türk Cumhuriyeti'nin-Ada'nin Kuzeyinin) AB'ne adapte edilmesi konusundaki kararini oybirliği ile tesis edeceğini belirtmektedir. Kibris sorunu bu çalışmanın yapıldığı sırada (Kasım 2003 tarihi itibariyle) taraflar arasında çözüme kavuşturulmadığı için, AB Bakanlar Konseyi de bu konuda bir karar tesis edememiştir. Ancak, AB, her halükarda Kibris'in AB üyesi olacağını Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'ında benimsemiştir.

Kibris'a ilişkin Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 12 No'lu Prg.'ında, Kibris sorununa ilişkin taraflar arasında bir çözümün bulunmaması halinde Güney Kibris Rum Yönetimi muhatap alınarak Kibris'in AB'ne tam üye olarak almanın şekli ve şartları düzenlenmektedir. AB Konseyi, Kibris sorununa ilişkin taraflar arasında çözümün sağlanamaması halinde, Komisyon'un önerisi temelinde oybirliği ile aksini kararlaştırmadıkça, AB dolayisiyla Topluluklar müktesebatının Ada'nin kuzey kısmına (yani Kuzey Kibris Türk Cumhuriyeti Devlet ülkesine) uygulanmasını askıya aldığına karara bağlamıştır. Bu bağlamda, AB Bakanlar Konseyi, Komisyon'u " Kibris Hükümeti-le gouvernement de Chypre " ile danışma halinde, Kibris'in kuzey kısmının ekonomik kalkınmasının desteklenmesi ve AB'ne yakınlştırılmasının yol ve yöntemlerini incelemeye davet etmiştir. Bu konuda, AB Bakanlar Konseyi'nin " Kibris Hükümeti " olarak nitelendirdiği otoriteden Güney Kibris Rum Kesimi'nin Hükümeti'ni anlamak gerekir. Zira, KKTC, yukarıda belirttiğimiz gibi AB dolayisiyla Topluluklar tarafından tanınmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti açısından Kibris sorununun çözümlenmesi, tam üyelik yolunda önemli bir engel ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Kibris sorununun çözülememesi halinde, AB Konseyi'nin yapacağı durum değerlendirmesinde, üye adaylığı aşamasında tam üyeliğe yönelik başlatılan katılım ortaklığı sürecinin sekteye uğraması veya süre itibariyle üye adaylığı durumunun uzaması olasılığı gündeme gelebilecek ve Türkiye Cumhuriyeti aleyhine menfi bir kararın alınması bile mümkün olabilecektir. Ancak, sorunların çözümünde, şimdiye kadar karşılıklı bir uyum sağlanmadığı ve gerek Yunanistan'ın gerek Kibris Rum Yönetimi'nin Kibris sorununun çözümü konusunda Türkiye Cumhuriyeti'ne oranla daha rahat bir konumda olduğu düşünülecek olursa, Türkiye Cumhuriyeti'nin manevra alanının son derece daraldığını da söylemek abartılı olmayacaktır.

4.2. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 18, 19 ve 20 No'lu Paragraflarının Değerlendirilmesi

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 18, 19 ve 20 No'lu Prg.'ları doğrudan Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 18 No'lu Prg.'ında, AB Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer üye adayı devletlere uygulanan kriterler kapsamında AB'ne tam üye olma eğiliminde olduğunun benimsendiği Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ne atıf yapmaktadır. AB Konseyi, öncelikle katılım ortaklığı kapsamında (Katılım

Ortakligi Belgesi'nde) benimsenen bir çok öncelikli alanı kapsayan yasal düzenlemeler ve bunları takiben gerçekleştirilen uygulamaya yönelik önlemler olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti'nin Haziran 1993 tarihli Kopenhag Kriterleri'ni karşılama yönünde yapmış olduğu reformları memnuniyetle karşılamaktadır. AB, iktidarda bulunan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin AB'ne dolayısıyla Topluluklara tam üyelik amacı kapsamında reform yolunda atılacak adımlar konusundaki kararlığını tespit ettiğini ve siyasi kriterler alanındaki eksikliklerin bir yandan teorik (tesis edilecek yeni yasal düzenlemelerle) bir yandan da uygulama itibarıyla gidermesini teşvik ettiğini belirtmektedir. AB, Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da tesis edilen siyasi kriterlere göre, AB'ne tam üyeliğin gerçekleşmesi için üye aday devletlerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasına saygıyı sağlayacak istikrarlı kurumlara sahip olması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üye olma gayesiyle gerek Helsinki Zirvesi gerek Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgeleri'nde benimsenen hususlara yönelik iç hukuku itibarıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmaya devam etmektedir. Bu anlamda, TBMM tarafından kabul edilen yedi yasa ile (uyum paketleri) iç hukukumuzda bir çok yasa değişikliği, ilga ve eklemeler yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın çeşitli düzenlemelerinin Ekim 2001 tarihinde değiştirilmesinden sonra, Bakanlar Kurulu tarafından 15.01.2002 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulan “ Uyum Yasaları ” ile ilgili tasarı, 06.02.2002 tarihinde, TBMM Genel Kurulu tarafından, üzerinde önemli değişiklikler yapılarak kabul edilmiş ve 4744 sayılı bu yasa, 19.02.2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1982 Anayasası'nda Ekim 2001 tarihinde, Türk Medeni Kanunu'nda da Kasım 2001 tarihinde yapılan değişikliklere paralel olarak hazırlanan “ 2. Uyum Yasaları Paketi ”, Bakanlar Kurulu tarafından 15.03.2002 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulmuş ve tasarı, 19.03.2002 tarihinde Anayasa ve İçişleri Komisyonları, 20.03.2002 tarihinde de Adalet Komisyonu'nda görüşülerek benimsenmiştir. Tasarı, 26.03.2002 tarihinde TBMM Genel Kurulu tarafından üzerinde iki değişiklik yapılarak 4748 sayılı yasa olarak kabul edilmiştir. 4748 sayılı yasa, 09.04.2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

AB Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan, Adalet Bakanlığı tarafından son şekli verilen AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na uyum sürecinde çeşitli yasalarda değişiklik yapan teklif, 03.08.2002 tarihinde TBMM'nde 4771 sayılı yasa olarak kabul edilmiştir. 4771 sayılı yasa, 09.08.2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na uyum sürecinde çeşitli yasalarda değişiklik yapan 4771 sayılı yasa, 14 yasalarda değişiklik yapmıştır.

AB'ne uyum sürecinde çeşitli yasalarda değişiklik yapan bir diğer tasarı da, 03.12.2002 tarihinde 58. Hükümet tarafından TBMM'ne sevk edilmiş ve bu tasarı 09.12.2002 tarihinde İçişleri Komisyonu'nda, 10.12.2002 tarihinde Adalet Komisyonu'nda ve 11.12.2002 tarihinde ise Anayasa Komisyonu'nda görüşülmüş ve

tasari üzerinde bazi degisiklikler yapildiktan sonra TBMM Genel Kurulu'na sevkedilmis 02.01.2003 tarihli 17. birlesiminde ise 4778 sayili yasa olarak kabul edilmiştir. 4778 sayili yasa, 11.01.2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayimlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile, AB'ne uyum süreci kapsamında, iç hukukumuz itibariyle 17 yasada degisiklik yapilmıştır.

AB'ne uyum sürecinde çeşitli yasalarda degisiklik yapan 5. tasari, 09.12.2002 tarihinde 58. Hükümet tarafından TBMM'ne sevkedilmiştir. Tasari, 16.01.2003 tarihinde Milli Egitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu'nda, 20.01.2003 tarihinde ise Adalet Komisyonu'nda görülmüş ve bu Komisyonlarda üzerinde bazi degisiklikler yapildiktan sonra, TBMM Genel Kurulu'nun 23.01.2003 tarihli 26. Birlesiminde 4793 sayili yasa olarak kabul edilmiştir. 4793 sayili yasa, 04.02.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayimlanarak yürürlüğe girmiştir.

Topluluklar müktesebatina uyum kapsamında iç hukukumuz itibariyle çeşitli yasalarda degisiklik yapan 6. tasari, 12.06.2003 tarihinde 59. Hükümet tarafından TBMM'ne iletilmiş ve tasari, 18.06.2003 tarihinde Adalet Komisyonu'nda görülmüş ve bu Komisyon'da bazi degisiklikler yapildiktan sonra, TBMM Genel Kurulu'nun 19.06.2003 tarihli 96. Birlesiminde 4903 sayili yasa olarak kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 4903 sayili yasanin 2. Md.'sini (19 ve 21. Md.'ler), 30.06.2003 tarihinde bir kez daha görülmek üzere TBMM'ne iade etmiştir. Yasanin iade edilen 19 ve 21. Md.'lerine iliskin görüşmeler, TBMM Genel Kurulu'nda 15.07.2003 tarihinde yapılmış ve bu maddeler aynen kabul edilmiştir. 4928 sıra numarasini alan yasa, Resmi Gazete'nin 19.07.2003 tarihli sayısında yayimlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, AB üye adayı olarak, Topluluklar müktesebatina uyum kapsamında kendi iç hukuk düzenlemelerinde çeşitli degisiklikler yapan 7. uyum yasaları paketini de yürürlüğe koymuştur. 7. uyum yasaları tasarisi, 23.07.2003 tarihinde 59. Hükümet tarafından TBMM'ne iletilmiş ve bu tasari, 24.07.2003 tarihinde TBMM İçişleri Komisyonu ile AB Uyum Komisyonu'nda, 29.07.2003 tarihinde de Adalet Komisyonu'nda görülmüş ve TBMM Genel Kurulu'nun 30.07.2003 tarihli 113. Birlesiminde 4963 sayili yasa olarak benimsenerek yasalasmıştır. Yasa, 07.08.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayimlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 19 No'lu Prg.'inda, AB Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki reform sürecinin sürdürülmesi gerektiğini belirtmiş ve eger 2004 Aralık ayında (Komisyon'un önerisi ve raporu baz alınarak) Türkiye Cumhuriyeti'nin 1993 Haziran'ında benimsenen Kopenhag siyasi kriterlerini (demokrasi, insan hakları gibi) yerine getirdigine karar verirse, hiç beklemeksizin Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerinin baslatilacagini öngörmüştür. Bu paragraftaki düzenlemeler dikkate alındığında, Türkiye Cumhuriyeti-AB iliskilerine yönelik çeşitli açılardan bir çok degerlendirme yapılabilir. Konuya iliskin olarak vurgulanması gereken en önemli husus da, paragrafta yer alan düzenlemenin siyasal anlamda bir vaatten ibaret olduğudur. Zira, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirip getirmediği AB Konseyi tarafından

Komisyon'un raporuna istinaden karara bağlanacaktır. Bu anlamda, AB'nin Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerine başlayacağını garantisini kim verebilir? Bu sorunun cevabı Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştireceği reformlara bağlı olduğu söylenebilir. Ancak, AB'nin de Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik üye adaylığı kapsamında yerine getirmesi gereken yükümlülükleri bulunmaktadır (yapilması gereken mali yardımlar gibi)³⁸. AB tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda da, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu hususları saptaması ve gerek siyasi gerek hukuki metotlarla haklılığını da ispatlaması lazımdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, üye adaylığı sürecinde iç hukuku itibarıyla gerçekleştirdiği veya gerçekleştireceği reformları/değişiklikleri uygulama açısından da olumlu hale getirmesi zorunludur. Diğer bir ifadeyle, iç hukukta yapılan değişikliklerin uygulamaya konulmasında olumlu bir iradeye sahip olunması gerekmektedir³⁹. Ayrıca belirtmek gerekir ki yukarıda vurguladığımız Gümrük Birliği'nin tesisi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti, kimi hukuk düzenlemelerini AT müktesebatına uyarlı hale getirerek, aslında uyum sürecini daha önceden başlatmış ve bu konuda önemli bir deneyim kazanmıştır.

Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 20 No'lu Prg.'ında, Türkiye Cumhuriyeti'nin üye adayı olarak AB'ne tam üyeliğinin gerçekleştirilebilmesi için, bu devlete yönelik benimsenen katılım stratejisinin güçlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu anlamda, Komisyon, katılım ortaklığı için öneri sunmaya ve bu bağlamda yasal inceleme sürecini geliştirmeye çağrılmaktadır. Diğer yandan, AB Konseyi, AB dolayısıyla Topluluklar ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Gümrük Birliği'nin genişletilmesi ve derinleştirilmesinin gerekliliğini de dile getirmektedir. Ayrıca, AB tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik yapılan katılım öncesi mali yardımın önemli ölçüde arttırılacağı da vurgulanmaktadır. Bu yardımın, 2004 yılından itibaren, Avrupa Toplulukları bütçesinden " katılım öncesi giderleri " başlığı altında karşılanacağı da belirtilmektedir.

SONUÇ

AB'nin 12-13.12.2002 tarihlerinde gerçekleştirdiği Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına ilişkin bir tarihin verilmemesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin tam üyelik sürecinde yapacağı reformlara engel olarak algılanmaması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdas bir devlet olmanın gerekliliği kapsamında Kopenhag Kriterlerini (siyasi, hukuki ve ekonomik

³⁸ Bu konuda örneğin bkz., AB Konseyi'nin Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 12 No'lu Prg.'i.

³⁹ AB adına AB Dönem Başkanlığı tarafından 31.07.2003 tarihinde yayımlanan Deklarasyon'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kopenhag siyasi kriterlerine uyum için gösterdiği olumlu çabalar (uyum yasalarının iç hukuk itibarıyla benimsenmesi gibi) desteklenmiş ve uygulama itibarıyla bu çabaların sonucunun alınması gerektiği belirtilmiştir (bkz., http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=PESC/03/95|0|RAPID&lg=FR&display=).

kriterler) AB tam üyeligine endekslemeden yerine getirmesi kaçınılmaz bir durum olarak degerlendirilmelidir. Zira, Kopenhag Kriterleri olarak benimsenen hususlar, modern bir devlet yapısının kaçınılmaz unsurları olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti de, kuruluşundan itibaren özellikle Batı Avrupa devletleriyle yoğun ilişkiler kurmuş ve bu anlamda genel olarak iç hukuku itibarıyla kıta Avrupa hukukunu örnek almıştır.

Konuya ilişkin olarak, Türkiye Cumhuriyeti, ortaklık mevzuatına istinaden tesis edilen Gümrük Birliği Kararı'ni askiya alarak AB ile tam üyelik müzakerelerinin baslatılması hususunda bir baskı yapabilir mi şeklinde bir düşünce son zamanlarda gerek görsel gerek yazılı basında islenmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Gümrük Birliği Kararı tek taraflı olarak askiya alınacaksa, bu uygulamanın hukuka uyarlı olması gerekir. Tek taraflı olarak Gümrük Birliği Kararı'nin askiya alınması Türkiye Cumhuriyeti açısından siyasal anlamda uygulanabilir gözükse de, bu tür bir kararın doğuracağı hukuki ve ekonomik sonuçlara da Türkiye Cumhuriyeti'nin katlanması gerekmektedir. Gümrük Birliği Kararı'nin askiya alınması, Ankara Anlaşması (örneğin bkz., 5. Md. vd.) ve Katma Protokol'ün ilgili düzenlemelerinin yürürlüğünün durdurulması anlamına gelecektir. 23.05.1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. Md.'sinin 1. Prg.'i dikkate alındığında, iki taraflı bir andlaşmanın bağitlilerinden birinin isbu andlaşmayı esaslı bir şekilde ihlal etmesi halinde, diğer bağitliya bu andlaşmayı sona erdirmeye veya tamamen veya kısmen yürürlüğünü askiya alma gerekçesi olarak ihlale başvurma hakkını vermektedir. Bu anlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'e istinaden tesis edilen Gümrük Birliği Kararı'ni askiya alabilmesi için AT'nun ortaklık mevzuatını ihlal ettiğini kanıtlaması gerekmektedir. Bu konuya ilişkin Türkiye Cumhuriyeti, Ankara Anlaşması'nin ve isbu Anlaşmaya istinaden tesis edilen Katma Protokol'ün kimi düzenlemelerinin isletilmemesini (bunun için AT'nun tek taraflı olarak kusurlu olduğunun kanıtlanması kaydıyla) gerekçe göstererek Gümrük Birliği Kararı'ni askiya almayı gündemine getirebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Gümrük Birliği Kararı'ni hukuki gerekçeler olmaksızın siyasal anlamda askiya alması durumunda, AT, dolayısıyla AB'nin de karşı koruma önlemleri alması kaçınılmaz olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, Gümrük Birliği Kararı'ni tesis ederken iradesini bu karar içerisinde yer alan düzenlemelerle bağli kılmıştır. Ayrıca, Ankara Anlaşması'nin 28. Md.'sinde, AT Kurucu Andlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin Türkiye Cumhuriyeti tarafından yerine getirilmesi halinde, AT üyesi devletlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin Topluluğa katılması olanagını inceleyecekleri hükümselleştirilmiştir. Yani, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 19 No'lu Prg.'inde siyasal anlamda yapılan taahhüt, kırk yıl önce tesis edilen Ankara Anlaşması'nin 28. Md.'sinde yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Cilt 2, Devlet Planlama Teskilati Yayını, Ankara, 1993.
- ARAT Tugrul “ Topluluk Karar Alma Mekanizması Çerçevesinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Sergilediği Özellikler, İhtilafların

Çözümü ve ATAD-Gümrük Birliği İlişkisi ”, Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği, Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Subesi, Seminer: 7-8 Ekim 1995, Esbank Yayınları, Yayın No: 6, İstanbul, Mart 1996.

- ARAT Tugrul, “ Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları”, Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1998.
- ARAT Tugrul, “ Türk Ekonomi Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu Sorunu: Bugüne Kadar Alınan Yol ve Bundan Sonra Atılacak Adımlar ”, Türk Ekonomi Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu Sorunu, Friedrich Ebert Stiftung Yayını, İstanbul, 2001.
- GENÇ Mehmet, “ Avrupa Topluluklarına Tam Üyeligimiz Halinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu ”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 1-2, Mart-Kasım 1990.
- GÜNUGUR Haluk, “ Aspect Historique des Rapports entre la Turquie et la CEE ”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Yıl: 1987.
- Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Cilt 2, Devlet Planlama Teskilatı Yayını, Ankara, 1993.
- GÜNUGUR Haluk, “ Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi ”, Avrupa Birliği El Kitabı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995.
- - GÜNUGUR Haluk, “ Lüksemburg’dan Helsinki’ye... ‘ Uzun Kalın Bir Yol ’ ”, Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni, 18. Sayı, Ankara, Mart 2000.
- GÜNUGUR Haluk, Türkiye-AB İlişkileri Son Geliseler El Kitabı, İzmir Ticaret Odası ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayını, İzmir, 2002.
- <http://europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>.
- <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=44624&from=&LANG=1>
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor99.html.
- <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>.
- <http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf>.
- <http://www.deltur.cec.eu.int/genislemestrtejisi2000tr.rtf>.
- <http://www.deltur.cec.eu.int/karmabelge99.rtf>.
- <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/strattr.rtf>.
- http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=PESC/03/95|0|RAPID&lg=FR&display=.
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/akctweb/giris.htm>.
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/akctweb/metin.htm>.
- http://www.kibris.gen.tr/turkce/annanplani/BM_Planı_Tam_Metni.doc.
- <http://www.kibris.gen.tr/turkce/belgeler/ortaklik.html>.
- <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/01.htm>.
- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/anlasma.htm>.
- <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/02.htm>.

- <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/18.htm>.
- <http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html>.
- KABAALIOGLU Haluk, “ Türkiye ve AET’ye Tam Üyelik: Basvuru ve Öngörülen Prosedür ”, Türkiye ve AET’ye Tam Üyelik, AISEC Bursa Subesi Tarafından 26.02.1987 Tarihinde Düzenlenen Panel, Bursa, 1987.
- “ Kopenhag Kriterleri ”, Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni, 18. Sayı, Ankara, Mart 2000.
- LE PENSEC Louis, La Candidature de Chypre à L'Union européenne, Sénat, Rapport d'Information, No 342, Paris, 2001.
- Parlement européen, La Démocratie et le Respect des Droits de l'Homme dans le Processus d'Elargissement de l'Union européenne, Fiche Thématique No 20, Luxembourg, le 1er avril 1998.
- Parlement européen, La Turquie et les Relations avec l'Union européenne, Fiche Thématique No 7, Luxembourg, le 10 février 2000.
- RAIMOND Jean-Bernard, le nouvel élan du processus d'élargissement après Nice, Assemblée Nationale, Rapport d'Information, No 3103, Paris, 2001.
- Recueil de la CJCE, “ The Queen contre Minister of Agriculture, Fisheries and Food ex parte: S.P.Anastasiou (Pissouri) Ltd. e.a. ”, Aff. C 432-/92, 1994.
- REÇBER Kamuran, “ Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu ”, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2001.
- REÇBER Kamuran, “ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açıdan Bir Bakış ”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 56-4, Ekim-Aralık 2001.
- TEKELİ İlhan /Selim İlkin, Türkiye ve Avrupa Birliği III-Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri, Devlet Planlama Teskilati-Avrupa Topluluğu İle İlişkiler Başkanlığı Yayınları, Yayın No: DPT: 2230-AETB: 23, Ankara, Eylül 1990.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Bülteni, Sayı 1, Ankara, Ekim 2001: <http://www.abgs.gov.tr/>.
- Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Temel Belgeler, Profil 2002, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2002.
- OGUZ Orhan, Ortak Pazar (Avrupa Ekonomik Topluluğu), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Yayın No: 37-13, İstanbul, 1966.